

Кіптенко В.К., Маденко О.В.

*ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У
ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ*

На підґрунті аналізу рекреаційно-туристичної діяльності визначено перспективи подієвого та сільського туризму в контексті сталого туризму на теренах Хмельницької області.

Ключові слова: сталий розвиток, туризм, Хмельницька область

На основе анализа рекреационно-туристической деятельности определены перспективы событийного и сельского туризма в контексте устойчивого развития туризма в Хмельницкой области.

Ключевые слова: устойчивое развитие, туризм, Хмельницкая область

Based on recreation and tourism activities analyses we defined event and agro-tourism as prospective domains of sustainable tourism development in Khmel'nitskii Region.

Keywords: Sustainable development, tourism, Kmel'nitskii Region

Україна посідає одне з провідних місць в Європі за рівнем забезпеченості природними та історико-культурними ресурсами. Одним з найбільших туристичних регіонів України є Прикарпаття. Хмельниччина у складі останнього посідає третє місце в Україні за кількістю пам'яток національного значення після м. Київ та Львівської області. [10] Розвиток

туристично-рекреаційної галузі Хмельниччини за останні роки характеризується позитивною та сталою динамікою, внаслідок чого туристично-рекреаційна галузь відіграє дедалі вагомішу роль в соціально-економічному розвитку області. Водночас, як свідчать дослідження Костюка О.М. та робочої групи із розробки «Стратегії регіонального розвитку Хмельницької області до 2020 року» потенціал області використовується недостатньо [6]. Отже, нашою метою стало обґрунтування подієвого та сільського туризму в якості перспективних для сталого розвитку Хмельницької області.

Виклад основного матеріалу. Досвід провідних туристичних країн світу та сусідів України свідчать про значимість туризму та рекреації для господарства цих держав. Створення «туристичних районів» позитивно впливає на економіку країни. Цим шляхом потрібно йти й Україні: розвивати і створювати нові туристичні райони та центри, використовуючи багаті місцеві можливості. Основними завданнями розвитку туризму на Хмельниччині є формування туристично-рекреаційного комплексу, який задовольняв би потреби населення в санаторно-курортному лікуванні, відпочинку і туризмі; формування ринку конкурентоздатних на міжнародному рівні рекреаційних послуг на основі ефективного використання наявних природних і культурно-історичних ресурсів з одночасним збереженням екології, залучення максимальної кількості туристів на територію області, збільшення обсягів надходження коштів, в тому числі валютних, до місцевих бюджетів, збереження чистоти природного середовища та охорона рекреаційних ресурсів області. [7]

Хмельниччина має величезні природні ресурси для динамічного розвитку туристсько-екскурсійних послуг. На її території зосереджено 230 пам'яток містобудування і архітектури, чотири – пам'ятки історії, одна пам'ятка монументального мистецтва, 12 – пам'яток археології, три історико-культурні заповідники [10], значна кількість пам'яток природи, державних заказників; добре розвинута транспортна мережа. Таким чином, Хмельниччина є одним з перспективних туристичних регіонів України. Головними проблемами Хмельницької області є неналежний рівень туристської інфраструктури: закладів розміщення, харчування та доріг. Розвиток інфраструктури потребує значних інвестицій, як з боку держави, так і від приватних підприємців. [6]

У зв'язку з неефективним фінансуванням, Програму розвитку туризму у Хмельницькій області на 2003-2010 рр., фактично не виконано в повному обсязі. Якість та кількість рекламної продукції щодо туристично-рекреаційних можливостей області також не відповідає сучасним вимогам через недостатнє фінансування.

У 2009 р. розроблено нову Програму розвитку туристичної галузі у Хмельницькій області (Програма) до 2020 р. Вона має бути спрямована на подолання наявних негативних тенденцій, створення системних та комплексних передумов для успішного розвитку туризму як одного з пріоритетних напрямів забезпечення сталого розвитку області в цілому та

суттєвою складовою у вирішенні питань зайнятості та підвищення рівня життя населення. [7]

Програма розвитку туризму повинна включати наступні кроки: участь в туристичних виставках-ярмарках, видання туристичного путівника по області, встановлення бігбордів туристичного спрямування, фінансування фестивальних заходів, щорічне проведення заходу «Хмельниччина відкриває туристичний сезон», розробка туристичних маршрутів по області. Необхідною умовою для ефективного розвитку туризму на Хмельниччині є створення системи регіональної координації діяльності різних організацій, від яких залежить якість туристичних послуг та реалізація активної туристичної політики. Динамічність розвитку туристичної галузі на Хмельниччині можна забезпечити за рахунок поширення і впровадження нових видів туристичних послуг. [6]

Очевидно, що фокусом Програми є Кам'янець-Подільський. Водночас серед найбільш перспективних видів туризму слід виділити фестивальний та подієвий.

Одним із найпопулярніших фестивалів у Кам'янці-Подільському є Міжнародний військово-історичний фестиваль «Terra Heroica». Рух військово-історичної реконструкції та фестивалі в історичних місцях Європи є неодмінною ознакою культурного життя цивілізованого світу протягом останніх 30 років. На Заході військово-історичну реконструкцію часто називають «TERRA-HEROICA» – «жива історія». Зазвичай, державні, муніципальні, та науково-меморіальні інституції, менеджери пам'яток історії та музеїв використовують військово-історичні фестивалі для популяризації історичних пам'яток, а туристична індустрія давно й з успіхом спирається на військово-історичний рух, приваблюючи до історичних об'єктів масовий потік туристів. Об'єднаним центром військово-історичного руху в Україні є Департамент воєнно-культурної антропології Товариства археології та антропології при Київському Національному університеті ім. Т.Г.Шевченка (ДВКА ТАА). ДВКА ТАА, який нарівні з Кам'янець-Подільською міською радою є одним із засновників фестивалю «TERRA-HEROICA», від 1997 р. має солідний досвід участі у військово-історичних фестивалях за межами України, в європейських країнах і в Росії. [8] Саме завдяки подієвому і фестивальному туризму Хмельницька область має солідне підґрунтя (Табл.1) для збереження власної ідентичності, формування позитивного іміджу власного туристичного продукту в засобах масової інформації, врівноваження сезонності та зміцнення ознак сталості у розвитку регіону. Сфера сільського зеленого туризму є сьогодні найбільш динамічно зростаючим сектором світового туристичного господарства. Для України сільський зелений туризм – досить нове поняття, хоча відпочинок на селі використовувався відомими українськими письменниками, художниками, артистами й політиками з давніх часів. [5]

Сільський туризм, на відміну від масового, прямо пов'язаний із природним середовищем, сільськогосподарською діяльністю, місцевими

продуктами, повсякденним життям громади, традиціями та культурною спадщиною. Таким чином, його вважають альтернативною формою туризму, спрямованою на підтримку місцевої економіки та сумісною з поняттями сталого розвитку.

Таблиця 1.
Фестивалі та свята на теренах Хмельницької області

Назва	Спрямування	Регулярність проведення	Період проведення
«Відлуння»	Міжнародний фестиваль мистецтва	щорічний	(24 серпня)
«Острів семи скарбів»	Міжнародний фестиваль національних культур	щорічний	Травень
«Хмельницький камер фест»	Міжнародний фестиваль органної та камерної музики	щорічний	Квітень
«Дивень»	Міжнародний фестиваль театрів ляльок	Раз на два роки	Травень
«Барви Поділля»	Всеукраїнський молодіжний фестиваль-конкурс декоративно-прикладного мистецтва	Раз на два роки	Квітень
«Летавчанка збирає друзів»	Всеукраїнський фестиваль-конкурс творчості сільської молоді	Раз на два роки	Червень
	Всеукраїнський фестиваль-конкурс українського солоспіву ім.В.Заремби	Раз на два роки	Травень
«З твоєї пресвятої волі вовіки буде слава золота»	Всеукраїнське свято козацької звитяги	Раз на п'ять років	4 жовтня
«Душа землі моєї»	Всеукраїнський фестиваль народної творчості	щорічний	4-5 червня

Вочевидь, сільський туризм можна розвивати лише в регіонах з багатю природою, архітектурою, культурою та традиціями, там, де люди гостинні, активні, а місцева влада підтримує ідею сільського туризму.

В Україні представлені три різновиди сільського зеленого туризму:

По-перше, агротуризм – вид сільського зеленого туризму, як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням підсобних господарств населення, або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Цей вид

може не мати обмежень в навантаженості на територію і регламентуванні видів розважального відпочинку. [2]

По-друге, відпочинковий (відпочинок на селі). Базою його розвитку є капітальний житловий фонд на садибах господарів та наявні природні, рекреаційні, історико-архітектурні, культурно-побутові і інші надбання тієї чи іншої місцевості.

По-третє, це екотуризм – науково-пізнавальний вид сільського зеленого туризму, характерний для сільських місцевостей і сіл, розташованих у межах територій національних парків, заповідних зон, природних парків тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку. [2]

Концепція сільського туристичного продукту пов'язана з особливостями місцевості, включає її імідж, сприйняття ландшафту та способу життя. Вона має виділяти переваги території і підкреслювати їх з метою покращення іміджу місцевості. [8]

Протягом останніх 10-15 років десятки тисяч жителів сіл України, які займаються сільськогосподарською діяльністю, зайняті у сфері обслуговування, соціальній сфері села – здійснюють діяльність у сфері сільського туризму, надаючи житлові приміщення, які пристосовані для проживання туристів і належать на правах приватної власності господарю.

Українські громадські організації з сільського туризму (всеукраїнська Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму та Кримський Союз) увійшли у Європейську федерацію з сільського та фермерського туризму. З 1996 р. Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні докладаються зусилля з формування системи сільського туризму. Вагомий внесок у популяризацію сільського туризму, надання порад та рекомендацій вносить журнал «Туризм сільський зелений»; щорічно проводиться всеукраїнська виставка-ярмарок «Українське село запрошує». З метою поліпшення якості введена добровільна екологічна сертифікація садиб сільського туризму «Зелена садиба» та категоризація «Українська гостинна садиба». Започаткована діяльність Школи сільського зеленого туризму. Підготовлено та видано каталоги, путівники та навчальні посібники. Осередки та відділення всеукраїнської Спілки діють у 19 областях та АР Крим. [3]

Уряд України також усвідомлює важливість розвитку сільського туризму як одного із напрямів відродження села та способу активізації внутрішнього та іноземного туризму. Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в Україні визначається проектом «Національної програми розвитку агропромислового виробництва і відродження села на період до 2010 року», «Основними напрямками розвитку туризму в Україні до 2010 року» та «Програмою розвитку туризму в Україні до 2010 року». Крім того, розвиток сільського зеленого туризму в Україні підтримується спеціальними європейськими програмами ТАСІС, Міжнародного фонду

«Відродження», фонду «Євразія», Європейської федерації сільського зеленого туризму «Єврожітс» та іншими.

За визначенням фахівців, найбільш пріоритетними районами для розвитку сільського зеленого туризму в Україні є такі: у західному регіоні – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Хмельницька області; у південному регіоні – АР Крим, Запорізька, Миколаївська, Херсонська області; у центральному і північному регіонах – Київська, Полтавська, Чернігівська області. [2]

Важливе місце в рекреаційному потенціалі займає агротуризм. Агротуризм має можливість сформувати суспільство сталого розвитку, основним завданням якого є забезпечення високої якості життя населення.

Сучасна людина намагається провести свій вільний час подалі від міської метушні та забрудненого повітря. А саме сільський туризм може задовольнити ці потреби, в тому числі і в Україні. Агротуризм може стати прибутковим та перспективним бізнесом для українських фермерів, адже це створення нових робочих місць і, звичайно, зміцнення місцевої економіки. Агротуризм застрахований від ризиків, притаманних сільському господарству, а також від коливання ринкових цін на вирощену продукцію чи на виробничі ресурси. [1]

У Хмельницькій області у смт. Гриців Шепетівського району створений туристський кластер «Оберіг» (Кластер). Кластер Сільського Туризму «Оберіг» (Кластер) – це громадська організація зареєстрована 17.06.2002 р., яка об'єднує 51 особу зацікавлених людей, які працюють у розвитку громади та впроваджують інноваційну технологію розвитку сільського туризму в Грицеві.

Відпочинок на селі – це і є продукт Кластеру, у якому працюють власники агроосель та кулінари, митці й підприємці, працівники бібліотеки, місцевого самоврядування та фермери, кваліфіковані економісти та безробітні. Грицівський Кластер – це перший в Україні кластер, створений в сільській місцевості. Сьогодні Громадська Організація Кластер Сільського Туризму «Оберіг» тісно співпрацює з обласними НГО: Фондом Сталого Розвитку «Стара Волинь», Асоціацією «Поділля Перший», Асоціацією «Жінки в бізнесі», Інститутом конкурентоздатності м. Київ, Спілкою сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, також з обласним управлінням мінеральних ресурсів, курортів та туризму та обласним Центром зайнятості.

В Кластері «Оберіг» сьогодні є 10 агроосель, які інтенсивно працюють, приймають туристів, які бажають відпочити в селі. Одночасно в Грицеві власники агроосель можуть прийняти 50 осіб на високому рівні. [4] В цій організації об'єдналися підприємці – власники агроосель магазинів, працівники освітніх установ (школи та бібліотеки), представники місцевої влади та громадських організацій з метою виробництва та просування на ринок високоякісного конкурентоздатного продукту – «Відпочинку на селі». З агроосель слід відзначити такі заклади, як: «Лебедине крило», «Зелений гай», «Гостинний двір»,

«Настуся», «У бабушки». Кожна оселя пропонує особливі, унікальні та привабливі для туристів послуги. У Грицеві діє атракція «Вертоград» – пішохідний або кінний похід, протяжністю 5 км, який починається в смт. Грицеві і закінчується в с. Лотівка Шепетівського району. Також здійснюється літнє таборування «Ми – діти природи» розраховане на дітей від 10 років і дорослих. Місце для таборування знаходиться на відстані 2 км від смт. Грицева на березі річки Хомори, в сосновому лісі. На базі Кластеру діє Англійський клуб - програма для дітей 12-14 років для удосконалення знання англійської мови.

В плани Кластеру входить:

- поширення досвіду Грицева в Україні;
- комплексна програма розвитку сільського туризму в північних районах Хмельницької області, в яку входить: створення навчально-інформаційного центру;
- започаткування осередків сільського туризму в інших районах;
- розвиток інформаційної та матеріальної бази Кластеру; навчання молодих спеціалістів. [4]

Проаналізувавши досвід роботи кластеру, природно-ресурсний потенціал і соціальні чинники, можна передбачити високі перспективи розвитку арготуризму в Шепетівському районі та особливо в його північній та північно-східній частинах, де є великі можливості для розвитку активного відпочинку, оздоровлення природними засобами (лікарські рослини, ягоди, глини, хвойні ліси, торфові болота та грязі), заготівлі, рибальства, мисливства.

В Україні сьогодні розвиток екологічного туризму відбувається не внаслідок продуманої політики регіонального і місцевого планування, а екстенсивно, як стихійний інноваційний продукт ринку. Для того, щоб систематизувати проблеми та переваги розвитку екологічного туризму у Хмельницькій області, варто визначити її сильні та слабкі сторони.

Ми вважаємо сильними сторонами Хмельницької області (як території, сприятливої для розвитку екологічного туризму): відносно чисте та безпечне довкілля; наявність великої кількості річок, озер, лісів; мальовничі ландшафти та унікальні геологічні утворення; багаті флора і фауна; багато історико-культурних пам'яток; значна площа заповідних територій та об'єктів; невисока ціна на проживання та харчування; гостинність населення. Слабкими сторонами Хмельницької області, що можуть заважати розвитку екологічного туризму, на нашу думку, є відсутність достатньої туристичної інформації про регіон; слабе інформування про туристичні маршрути; недостатньо розвинута туристична інфраструктура; відсутність таборів для екологічного туризму. Перешкоджає розвитку екологічного туризму у Хмельницькій області й суперництво та відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією екологічного туризму.

Потенційні можливості та вигоди від розвитку екологічного туризму у Хмельницькій області такі: зростуть доходи місцевого населення, що

поліпшити економічний розвиток області; збільшитися зайнятість міського населення; екотуризм сприятиме збереженню природи і культурно-історичних пам'яток області; будуть створюватися нові робочі місця у сфері обслуговування, медицини, транспортній мережі, які зможуть забезпечити роботою випускників вищих навчальних закладів.

З огляду на результати проведеного аналізу, можна рекомендувати організаціям, які займаються, чи планують займатися екологічним туризмом в області здійснити такі заходи: розробити пілотні проекти, які дадуть змогу наочно продемонструвати користь від екологічного туризму; проводити тренінги для місцевих жителів, які задіяні у сфері екологічного туризму; створити веб-сторінку Хмельницької області як терену екологічного туризму; створити інформаційні центри у Хмельницькому і Кам'янці-Подільському, які б займалися збором та оперативним поновленням інформації про готелі, нічліги та табори для екотуристів та іншої необхідної інформації.

Висновок. Хмельницька область має значний туристичний потенціал, однак, цей потенціал в туристичних цілях на території області використовується не зовсім ефективно. Головними проблемами області є неналежний рівень туристської інфраструктури: закладів розміщення, харчування та доріг. Розвиток інфраструктури потребує значних інвестицій, як з боку держави, так і від приватних підприємств. Пріоритетними та перспективними напрямками промоції туристичного продукту для Хмельниччини є подієвий та фестивальний туризм. Подієвий чи фестивальний туризм може також стати візитною карткою області, спираючись на досвід Кам'янця-Подільського. Досвід туристського кластеру «Оберіг» доводить перспективи агротуризму. Розвиваючи ці два напрями в комплексі можна уникнути проблеми сезонності туризму в регіоні і в свою чергу відчутно збільшити туристичні прибуття протягом усього року.

Використані джерела:

1. Аграрний екологічний туризм в країнах Центральної та Східної Європи: Матеріали міжнародного науково-практичного семінару. – Стрий, 2004. – 132 с.
2. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України [Електронний ресурс] / В. І. Биркович. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/byrkovych.htm
3. Екологічне маркування агросадиб – інструмент сталого розвитку українського села [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/green/rules>
4. Лешкевич В.В. Сучасний стан та перспективи розвитку агротуризму Шепетівщини на прикладі смт. Грищева [Електронний ресурс] / В.В. Лешкевич. – Режим доступу : <http://geog.ucoz.ua/publ/1-1-0-9>
5. Мельниченко С.В., Єременко А.Ю. Соціально-економічне значення та проблеми сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс] / С.В. Мельниченко, А.Ю. Єременко. – Режим доступу : <http://www.ecologylife.ru/tyrizm-kurort/sotsialno-ekonomichne-znachennya-ta-problemi-rozvitku-silskogo-zelenogo-turizmu-v-ukrayini.html>
6. Перспективи розвитку туризму Хмельницької області [Електронний ресурс] / О.М. Костюк. – Режим доступу : <http://tourism-book.com/books/book-42/chapter-1451/>
7. Програма регіонального розвитку хмельницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.csi.org.ua/www/?p=2091>

Географія та туризм

8. *Розвиток сталого сільського туризму: Тематичний довідник*. – Ужгород, 2007. – 146 с.

9. *Туризм та культура [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://www.adm.km.ua/index1.php?link=27>

10. *Туристична сфера та можливості її розвитку в Україні [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/35865/>